

GAYATRI CHAKRAVORTY SPIVAK: NACIONALIZAM I IMAGINACIJA: I DRUGI ESEJI

MARITA LIPOŠINOVIĆ

Fraktura, Zagreb, 2011., 200 str.

Gayatri Chakravorty Spivak profesorica je na Kolumbijskom sveučilištu, zaposlenica Centra za socijalne studije u Kolkati te iznimno poznata indijska (književna) teoretičarka. Njezin je najpoznatiji rad esej ‘Mogu li podčinjeni govoriti?’ te uvod u znameniti tekst Jacquesa Derridaa ‘O gramatologiji’ popraćen njegovim prijevodom. Iako najčešće opisana kao pripadnica (osnivačica) postkolonijalističkog teorijskog kruga, Spivak o sebi govori kao o marksističko-feminističkoj dekonstrukcionistici. Razlozi takvom određenju moći će se vidjeti i iz knjige *Nacionalizam i imaginacija* koja će se ovdje promotriti.

Knjiga *Nacionalizam i imaginacija* Gayatri Chakravorty Spivak, u hrvatskom prijevodu izašla prethodne godine u izdanju *Frakture* i predstavljena u sklopu *Subversive Film Festivala* u Zagrebu na kojemu su posjetitelji autoricu imali prilike i vidjeti i čuti, obuhvaća tri eseja – *Nacionalizam i imaginacija*, *Mogu li podčinjeni govoriti?* i *Novo promišljanje komparativizma*.

U prvom, ujedno i naslovnom, eseju Spivak progovara iz pozicije osobe koja je odrasla u Indiji (Kolkati) u vrijeme buđenja nacionalizma te opisuje ideološku produkciju, interes ponovnog zazivanja prošlosti kao i kreiranja (novih) neprijatelja kao posljedice projekta masovnog memoriranja. Nacionalizam u tekstu, shvaćen kao proizvod kolektivne imaginacije, na tragu je viđenja Eviatara Zerubavela (mnemotička socijalizacija) i Erica Hobsbawma (nema nacije prije nacionalizma). No osnovno pitanje koje Spivak postavlja jest kako i kada ljubav prema/udobnost u materinjem jeziku i svome kutku postaju nacionalna stvar (*the nation thing*) te pronalazi odgovor u pojmovima privatnog i javnog, njihovu suodnosu kao i određenju ovisno o podjeli moći. Nacionalizam tako, tvrdi Spivak, prisvaja, poziva se na ono najviše privatno u svrhu kontroliranja javne sfere. Isti je taj princip uzrok i reproduktivnoj heteronormativnosti koja podupire nacionalizam lažnom intuicijom podrijetla zbog koje impuls za uvijek ponovnim označavanjem ‘svoga’ rezultira manipuliranjem *ženaprostorom*. U tome se smislu Spivak dotiče zanemarivanog problema podređenosti žena koji se nalazi u srži nacionalizma i njegove vječne potrebe za ‘obnavljanjem nacije’ *posredstvom* žena.

S obzirom na to da je taj esej izložen na predavanju Centra za napredne studije u Sofiji, u knjigu je uvrštena i rasprava koja je uslijedila nakon izlaganja Gayatri Spivak. Moderator Alexander Kiossev na kraju ga šaljivo sažima u nekoliko rečenica, obraćajući se imaginarnim nacijama od kojih ću navesti jednu kako bi se naglasio još jedan bitan moment za tezu Gayatri Spivak: ‘Vi ste fiktivne naracije i osim toga, molim vas, budite dovoljno ljubazne da se usporedite’. Inzistiranje na novom shvaćanju komparativističkih studija važna je točka argumentacije Gayatri Spivak koja je posebice i razrađena u posljednjem eseju. Ti se studiji više ne smiju temeljiti na

jednakosti, izjednačavanju i uklanjanju razlika, nego na ekvivalenciji koja ne uklanja razlike niti ih izolira, već im priznaje jedinstveno mjesto što u temelju dislocira osnovnu ideju i (do)sadašnju praksu komparativnih studija zapadne znanosti o književnosti.

Središnji esej ove knjige – *Mogu li podčinjeni govoriti?* – ujedno se smatra središnjim tekstom ne samo djela Gayatri Chakravorty Spivak nego (uz Saida) i postkolonijalne kritike uopće. Esaj je prvi puta bio iznesen na konferenciji ‘Marxism and the Interpretation of Culture’ 1983. godine i od onda je doživio mnogobrojna izdanja i revizije. U ovoj se knjizi nalazi prijevod posljednje objavljene verzije eseja, u knjizi ‘A Critique of Post-Colonial Reason’. Najveći je značaj ovog teksta za postkolonijalnu kritiku, ponovno, dislociranje nje same. Odgovor na naslovno pitanje ukratko je – ne, podčinjeni ne mogu govoriti. Kritikom poststrukturalističkih teorija (s naglaskom na Foucaulta i Deleuzea) Spivak naglašava njihovu pretenziju na otkrivanje i spoznavanje diskursa Drugoga, dok to ostaje tek ‘trbuhozborstvom’, govorom u ime jednoga modela koji se postavlja kao vodeći. Najbolji primjer toga bio bi, ističe Spivak, postkolonijalni migrant koji se promovira kao norma Drugoga, dok se time onemogućuje onomu lokalnom da bude viđeno, čime se ponovno potvrđuje transparentnost radnika na periferiji. Lijevi intelektualci, uvjereni u to da ugnjetavani (*subaltern*) mogu govoriti, sami uvode konstitutivni, sebi sličan subjekt koji ‘prezentiraju’, dok se zapravo ne uviđa da se za njega, izabranoga subjekta, govori. Zbog te se je distinkcije, nevidljive u engleskom (a i hrvatskom) jeziku zbog istoga označitelja – reprezentacija, potrebno osloniti na njemački jezik i razliku između reprezentacije u prvom značenju – *vertreten*, i u drugom – *darstellen*. Ta je razlika zanemarena jer djeluje u korist transparentnosti političke strane progovaranja *za*, ciljanog biranja jednoga subjekta i zanemarivanja drugoga, što sve funkcionira unutar logike kapitala koja u sebe uvlači i cijelu zapadnu znanost.

Subaltern, u ime kojih Spivak ne progovara, nego na čije postojanje uopće skreće pažnju, nevidljive su društvene skupine isključene i iz artikulacije centar-periferija. U tom kontekstu Spivak naglašava žene kao višestruko ušutkane subjekte jer ideološka konstrukcija rodne pripadnosti i dalje održava muškarca u dominantnom položaju – i u ulozi objekta kolonijalne historiografije i u ulozi subjekta pobune. I dok ‘bijeli muškarci spašavaju smeđe žene od smeđih muškaraca’, kao označitelj uspostavljanja dobrog društva, nasilna penetracija bijeloga zakona u smeđe zakone provodi se samo kada se oni počnu ticati javnog.

Spivak rečeno oprimjeruje britanskim ukidanjem satija – ritualne samožrtve indijskih udovica na lomači. Spivak podcrtava činjenicu da je prijelaz satija iz privatne u javnu sferu bio određen britanskim prijelazom iz trgovačkog u administrativno. A taj je čin kao posljedicu imao ponovno

bacanje tih skupina na marginu jer su one, izložene zapadnjačkom utjecaju, bile pod pritiskom pokazati privrženost tradicionalnoj visokoj kulturi. No osnovni problem satija, kao i njegova ukidanja, za Spivak predstavlja to što ga je indijska kultura ideološki artikulirala kao ‘nagradu’ za udovice, a britanske vlasti zatim kao zločin. Time se potpuno zanemaruje ideološka srž tog čina koja je patrijarhalna i u kojoj je slobodna volja ženskog subjekta vrlo upitna. Bijeli muškarci, koji nastoje spasiti smeđe žene od smeđih muškaraca, tim su ženama nametnuli veću ideološku konstrukciju apsolutnim izjednačavanjem unutar diskursne prakse. Doduše, iza takvoga konstituiranja objekta, čije će ukidanje poslužiti kao prigoda za uspostavljanje ‘dobrog’ društva, nalazi se manipulacija konstitucijom ženskog subjekta.

Problematiziranje samoubilačkog ženskog čina ideološki zatamnjenog patrijarhalnom sredinom nastavlja se pričom o političkom samoubojstvu djevojke Bhuaneswari Bhaduri, koja je čekala početak menstrualnoga ciklusa kako bi isključila prvu pretpostavku o razlozima toga čina – nelegitimnu strast, i preispitala zabranu prava udovici s ciklusom da se žrtvuje. No njen govor (a mogućnost govora iz naslova za Spivak je prvenstveno mogućnost djelovanja) ušutkan je njenim, kako Spivak cinično primjećuje, emancipiranijim unukama. Dok je Bhuaneswari Bhaduri ponovno ‘ispisala socijalni tekst satija podčinjenih’, njena prapranecakinja radi u multinacionalnoj kompaniji, nepokolebljiva je multikulturalistkinja, pobornica prirodnog porođaja, korisnica isključivo pamučne odjeće i ne razmišlja o razlozima smrti Bhaduri.

Podčinjeni ne mogu govoriti, time ni djelovati, stoga ih ne možemo ni čuti. Čin davanja pristupa statusu ‘građanstva’ pristupanjem krugu glasača koje se najčešće koristi kao postupak priznavanja njihova *glas*a Spivak naziva simboličnim krugom mobilizacije i pretvaranja podčinjenosti u hegemoniju. Jedino rješenje koje se nameće kroz ova tri tematski bliska eseja jest promjena pristupa, globalizacijske paradigme i logike kapitala, odbacivanje hegemonističke jednakosti i usvajanje principa ekvivalencije, prihvaćanja autonomnosti subjekta, što vodi, recimo to optimistično, k prestanku statusa podčinjenosti.

Iako dostupan na našem tržištu 28 godina nakon što je nastao, ‘Mogu li podčinjeni govoriti?’ tekst je koji je i danas od iznimne važnosti za humanističke znanosti i za način na koji one pristupaju objektima svog interesa. Knjiga *Nacionalizam i imaginacija* postavlja uvijek bitna pitanja o samoj artikulaciji problema Drugoga, o srži nacionalizma i njime povezane ženske podčinjenosti, o imanentnoj logici kapitala koja kontrolira sve navedene odnose te time predstavlja izazovno štivo koje, iako ponekad ostavlja dojam obraćanja svisoka, za to ima pokriće.